

О.В. Циганенко

аспірант, кафедра управління Сумський державний університет

УДК 338.262: 352

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ СОЦІО-ЕКОЛОГО-
ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

**Methodological Approaches to the Elaboration of Socio-Environmental and Economic
Strategies of the Development of Urban Areas**

У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи формування соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій. Запропоновано загальні принципи їх розробки та основні науково-організаційні принципи територіального розвитку. Встановлено цільові орієнтири, які можуть бути виражені в інтегральних показниках розвитку міських територій. Запропоновано принципові напрями діяльності та завдання кожної складової соціо-еколого-економічного розвитку міських територій.

The article deals with theoretical and methodological approaches of formation of socio-environmental and economic strategies of the development of urban areas. Proposed the general principles of local development. Defined the target reference points that can be expressed in integral indices of the development of urban areas. Suggested the principled directions of activity and the tasks of each component of socio-environmental and economic development of urban areas.

**СТРАТЕГІЯ; РОЗВИТОК; МІСЬКА ТЕРИТОРІЯ; ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ;
ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ; НАПРЯМИ РОЗВИТКУ.**

ВСТУП

У нових умовах функціонування економіки значущість міст ще більше зростає. Вони зміцнюють свій статус центрів розвитку ринкових відносин, оскільки тут сконцентровано ринки засобів виробництва та предметів споживання, знань, праці, валют, цінних паперів. Попри окремі здобутки у сфері реформування української економіки та суспільного розвитку, в містах залишається невирішеними такі проблеми: високий рівень безробіття; поглиблення диференціації населення за рівнем та якістю його життя; брак житла; нераціональне використання обмежених ресурсів та спад у промисловості; перевантаження вулиць автотранспортом; загальне незадоволення ситуацією; неможливість суспільства контролювати дії влади та інше. Серед причин, що обумовили такий стан справ, слід

виділити патерналізм значної частини населення, прагнення бізнес-структур отримати надприбутки, низьку ефективність діяльності органів місцевого самоврядування та відсутність дієвих механізмів державного регулювання розвитком міст. Виправити наявну ситуацію можна за рахунок формування та реалізації соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Розробка соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій нині є одним з найважливіших завдань, які постають перед органами місцевого самоврядування та управління.

Мета розробки стратегій розвитку міських територій – забезпечення високої якості життя нинішнього і майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку, забезпечення можливості відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природноресурсного потенціалу міської території, забезпечення здоров'я людини, її екологічної та соціальної захищеності.

Питання пов'язані з розробкою стратегій соціо-еколого-економічного розвитку міських територій потребують значної уваги, особливо в умовах сьогодення, коли відбуваються структурні зміни в економіці.

Теоретичні положення, методологічні та методичні основи формування стратегій територіального розвитку висвітлені в роботах вітчизняних дослідників, зокрема, С. Богачов [1], Н. Копилова [2], М. Мельниченко [5], Ю.П. Шаров [7] та інші.

ПОСТАВНОВКА ЗАДАЧІ

Нині набула популярності розробка стратегій соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій, яка інколи ототожнюється з концепцією генплану. Запозичена у США та адаптована до наших умов методика розробки цих документів ґрунтується на баченні бажаного майбутнього територіальною громадою. Як показує аналіз, ці стратегії є декларативними і пов'язуються з очікуваннями та мріями мешканців мати здорове, красиве і багате місто. Зацикленість на пошуку місії та мети, спрощений SWOT-аналіз не дозволяють зосередитись на концептуальних питаннях, здійснити фахові передпроектні дослідження та системне діагностування стану, визначити реальні задачі, шляхи та засоби їх вирішення. Існуючі підходи розробки соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міст запозичені з практики західних країн і мало придатні для кризового стану, в якому перебувають вітчизняні міські території.

Пошук ефективних методів територіального розвитку визначає необхідність розробки методичних підходів до розробки соціо-еколого-економічних стратегій розвитку українських міст.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток міст є безперервним процесом, який має здійснюватись системно, тобто у відповідності до заздалегідь прийнятої стратегії – «документу, який закріплює перелік довгострокових дій, які позитивно сприймає більшість населення, для досягнення публічно обговорених і сприйнятих суспільством цілей. Крім того, вона має спиратись на наявний у країни потенціал й урахувати тенденції його розвитку у світлі глобальних трансформаційних процесів [3]. «Розробка стратегії здійснюється поетапно, кожних з яких є по-своєму важливим, а тому потребує створення передумов для його успішного проходження» [5]. Засади розроблення, затвердження та виконання стратегій (державних цільових програм) визначено Законом України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. № 1621-IV.

Розробка соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій мають базуватися на таких основних загальних принципах:

- природні ресурси є обмеженими і мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь;
- використання природних ресурсів повинно базуватись на інтенсивному та наукоємному підходах;
- будь-яка антропогенна діяльність має узгоджуватися із законами природи та обмеженнями, які із цих законів випливають;
- екологічно орієнтоване виробництво має бути економічно ефективним;
- одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу;
- усі соціально-економічні перетворення повинні спрямовуватися на утвердження засад гуманізму, демократії і цінностей громадянського суспільства.

Основними науково-організаційними принципами територіального розвитку мають бути:

- 1) науковість – максимальне використання результатів наукових досліджень;
- 2) гуманність – соціо-еколого-економічні стратегії розвитку мають бути спрямовані на забезпечення сприятливих умов життя людини – здорової людини, високої якості довкілля ефективної економіки;
- 3) відповідність міжнародним нормам;
- 4) узгодженість – соціо-еколого-економічні стратегії розвитку територій повинні бути узгоджені між собою, спрямовані на виконання національної програми сталого розвитку та її відповідності міждержавним і міжнародним програмам;
- 5) комплексність – міські території – це складні територіальні одиниці, в яких структурно і функціонально поєднані соціальні, природні (екологічні) і економічні сфери. Досягти мети

соціо-еколого-економічного розвитку можна лише за умови збалансованого поєднання в єдиній, комплексній програмі продуманої соціальної, екологічної і економічної політики;

6) системність – передбачає розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей між усіма прийнятими для аналізу провідними структурними сферами міської території;

7) функціональність – структура і функціонування міської території мають бути проаналізовані до такої міри, щоб можна було передбачити результати функціонування окремих тісно взаємопов'язаних сфер і території загалом;

8) реальність – стратегія соціо-еколого-економічного розвитку міської території буде успішною, якщо вона складена з урахуванням реального соціально-економічного стану регіону, його природних (екологічних), виробничих і інтелектуальних ресурсів, а також взаємозв'язків з іншими територіями, показників соціального та еколого-економічного обміну між ними, можливостей зовнішніх фінансових і інтелектуальних інвестицій;

9) поетапність – реалізація стратегій соціо-еколого-економічного розвитку – це довготривалий, праце- та капіталоемний процес, тому важливою умовою її результативності є проектування і обґрунтування вузлових етапів втілення її в життя.

При розробці соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій повинні створюватись умови, що забезпечують можливість спільного, внутрішньо збалансованого функціонування природи, населення і господарства. При цьому механізми розробки та прийняття рішень повинні бути орієнтовані на відповідні пріоритети, враховувати наслідки реалізації цих рішень в соціальній, екологічній і економічній сферах, передбачати максимально повну оцінку соціальних результатів, еколого-економічних ризиків, витрат і їх ефективність.

При розробці стратегій соціо-еколого-економічного розвитку міських територій та оцінки ефективності використовуваних засобів їх реалізації доцільно встановлювати цільові орієнтири й обмеження із забезпеченням процедури контролю за їх досягненням (дотриманням).

Цільові орієнтири можуть бути виражені в інтегральних показниках, які характеризують:

- якість соціального розвитку міської території (якість життя);
- якість навколишнього природного середовища (якість довкілля);
- якість економічного розвитку (ефективність господарювання).

Показники розвитку, необхідні для встановлення ступеня відповідності їхніх значень критеріям сталого (екологозбалансованого) розвитку. Структурно виділяються три основні рівні агрегування показників:

- перший – інформативні соціометричні, екологічні, економічні показники як показники базового рівня;

- другий - агреговані соціальні та еколого-економічні макропоказники;
- третій - узагальнена інтегральна оцінка соціально-економічного розвитку міської території та якості навколишнього середовища;

Прийняті для оцінки та аналізу базові (узагальнені вихідні) показники відображають:

- матеріальну складову добробуту, продуктивність трудових ресурсів як його джерела (показники життєвого рівня населення);
- забезпеченість соціального розвитку ресурсами - якість людських ресурсів, народжуваність населення, його здоров'я й зайнятість як оцінку запасу його розвитку на території (показники забезпеченості людськими ресурсами);
- захищеність життєдіяльності як оцінку її безпеки в трьох основних аспектах: політико-правовому, соціально-економічному й природно-технічному (показники захищеності життєдіяльності населення);
- забезпеченість інтелектуальними ресурсами як потенціал наближення до соціально-еколого-економічної збалансованості (показники забезпеченості інтелектуальними ресурсами).

Якість навколишнього природного середовища - це не лише показники якості неживої природи, але й здатність міської території як екосистеми до самовідновлювання і самозахищеності з урахуванням природно-кліматичних факторів і здатності біотичної складової підтримувати обмінні процеси у збалансованому стані. Тому традиційні компоненти навколишньої неживої природи (атмосфера, літосфера, гідросфера) повинні розглядатися з урахуванням змін, що відбулися у минулому для оцінки ступеня деградації системи, стану компонента, порівняно із середньопланетним або еталонним змістом параметрів, що контролюються, рівня техногенного навантаження або вилучення ресурсів, природної захищеності компонента й небезпеки подальшої деградації цієї системи. При цьому враховується не лише традиційний техногенний вплив (викиди, скиди, вилучення ресурсів тощо), але й природні несприятливі фактори (ендогенні та екзогенні процеси, ерозія ґрунтів тощо). Виходячи із обмеженості простору, в якому зосереджена основна маса (до 95 %) всього живого, межами компонентів неживої природи, що вивчаються, є: для атмосфери - приземний шар, для гідросфери - перший від поверхні водоносний горизонт, для літосфери - ґрунтовий покрив та гірські породи до першого від поверхні водоносного горизонту.

Кількісна інтегральна оцінка індексу соціального розвитку або індексу якості навколишнього природного середовища одержує якісну інтерпретацію шляхом порівняння її величин з граничними значеннями інтервалів інтегральної оцінки розвитку території, які визначаються експертно та використовуються для побудови уніфікованої вимірювальної

шкали показників. Ця шкала може бути використана для прийняття управлінських рішень з оптимізації розвитку території.

Загальна стратегія соціо-еколого-економічного розвитку міських територій повинна базуватися на соціальних, еколого-ресурсних та економічних складових розвитку, при відповідному інституційному забезпеченні.

1. Еколого-ресурсна складова

Екологічну складову територіального розвитку варто розглядати в двох аспектах – природно-ресурсному та середовищеутворювальному.

Природно-ресурсний аспект характеризує масштаби та ефективність використання різноманітних наявних природних ресурсів, а також напрями і засоби відтворення та нарощування потенціалу. До основних видів природних ресурсів належать: земельні, поверхневі та підземні води, корисні копалини, лісові та атмосферне повітря.

Середовищеутворювальний аспект характеризує базові потреби людини в якісному середовищі життєдіяльності. До середовищеутворювальних чинників належать: збереження і відновлення природних систем, забезпечення сприятливого стану навколишнього середовища як необхідної умови поліпшення якості життя і здоров'я населення.

Для забезпечення екологічної стратегії розвитку необхідно підпорядкувати усю діяльність таким принципам та пріоритетним напрямам розвитку міських територій.

1.1 Збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу.

Досягнення економічно доцільного і екологічно збалансованого використання природних ресурсів можливе через перебудову всього господарського комплексу та подолання нераціональної структури його територіальної організації. Для цього потрібно:

- забезпечити ефективне нормативно-правове регулювання державних функцій щодо власності, управління та використання природних ресурсів;
- створити та впровадити уніфіковані кадастри природних ресурсів;
- при формуванні балансу природних ресурсів на всіх рівнях природокористування обов'язковим є врахування можливості залучення техногенних родовищ і відходів;
- створити ефективну фінансово-економічну систему, яка привела б у відповідність розмір плати за природні ресурси з екологічними збитками та іншими негативними наслідками їх використання та включала б заохочувальні механізми використання відновлювальних (в тому числі енергетичних) ресурсів;
- сприяти пошукові нових ресурсозберігаючих, наукоємних технологій.

Врахування інтересів майбутніх поколінь у використанні природних ресурсів повинно здійснюватися за рахунок:

- визначення переліку не відновлювальних природних ресурсів певної якості, вичерпання яких можна прогнозувати через 25,50, 75, 100 та більше років;
- забезпечення державного контролю над обсягами, повнотою, ефективністю та доцільністю використання не відновлюваних природних ресурсів;
- здійснення пошукових і геологорозвідувальних робіт для розширення сировинної бази не відновлюваних природних ресурсів;
- забезпечення пріоритетності впровадження технологій, які б сприяли підвищенню повноти та комплексності використання природних ресурсів і відходів;
- виконання фундаментальних наукових досліджень зі створення екологічно безпечних технологій освоєння не відновлюваних ресурсів низької якості;

1.2 Забезпечення екологічної сталості природних систем

Основні напрями в середовищеутворювальній сфері повинні бути спрямовані на реалізацію державної екологічної політики, що забезпечує збереження природних систем, підтримання їхньої цілісності, стабільності і життєзабезпечувальних функцій.

Діяльність в цій сфері повинна спрямовуватися на збереження і відновлення біотичної та ландшафтної розмаїтості територій, достатніх для підтримання здатності природних систем до саморегуляції і компенсації наслідків антропогенного впливу. Для цього необхідно:

- збереження і відновлення оптимального для територіального розвитку країни комплексу наземних і прісноводних природних екосистем;
- розвиток мереж охоронних природних територій різного рівня і режиму, формування на їхній основі, а також на основі інших територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі України як невід'ємного компонента розвитку міських територій і країни в цілому, збереження унікальних природних комплексів тощо;
- збереження і відновлення цілісності природних екосистем, у тому числі запобігання їхньої фрагментації в процесі господарської діяльності, при створенні гідротехнічних споруд, автомобільних і залізничних шляхів, газо- і нафтопроводів, ліній електропередач тощо;
- збереження і відновлення природної біотичної розмаїтості на господарсько освоєних й урбанізованих територіях.

Завдання в сфері забезпечення сприятливого стану навколишнього природного середовища повинні бути спрямовані на зниження його забруднення викидами, скидами і відходами, а також зниження енерго- і ресурсоемності продукції і послуг. Для цього необхідно:

- зменшення викидів і скидів забруднювальних речовин у природне довкілля, зниження промислових відходів через впровадження ресурсозберігаючих і безвідходних технологій в усіх сферах господарської діяльності; технологічне переозброєння і поступове виведення з

експлуатації підприємств із застарілим обладнанням; оснащення підприємств сучасним природоохоронним устаткуванням;

- забезпечення якості води, ґрунтів та атмосферного повітря відповідно до сучасних науково обґрунтованих норм і вимог;
- поліпшення екологічного стану міських територій за рахунок модернізації та використання екологічно безпечних видів транспорту, транспортних комунікацій і палива, у тому числі не вуглецевого; переважний розвиток екологічно безпечного громадського транспорту як базового виду пересування у містах;
- зменшення обсягів утворюваних відходів за рахунок підтримання виробництва товарів, розрахованих на максимально тривале використання.

2. Економічна складова

Економічна система є складовою комплексного соціо-еколого-економічного розвитку міської території, для досягнення якого всі його сфери повинні бути збалансовані.

При цьому, структурна перебудова економіки має здійснюватися шляхом переходу від індустріально-аграрної моделі екстенсивного типу до конкурентоспроможної, інноваційної ринкової економіки інтенсивного типу (орієнтовану як на зовнішній, так і на внутрішній ринок), де враховується повна економічна вартість використаних ресурсів і передбачається їх відновлення.

Принципові напрями діяльності та завдання в економічній сфері такі:

- усі плани та програми економічного розвитку повинні бути підпорядковані досягненню збалансованості економічної системи і з соціальною та екологічною складовими сталого розвитку, а не бути самоціллю;
- жоден проект розміщення, забезпечення розвитку та ліквідації об'єктів матеріального виробництва, а також, у цілому, територіальної інфраструктури не може здійснюватися без територіальної оцінки впливу техногенезу на навколишнє середовище та без урахування екологічної ємності території. Імпорт і міжрегіональне переміщення сировини, продукції та відходів також повинні базуватися на цьому положенні і враховувати їхній життєвий цикл;
- формування ефективних економічних засад розв'язання екологічних проблем в усіх галузях виробництва та послуг здійснюється на основі впровадження та розвитку більш чистого виробництва;
- усі проекти в економічній сфері не можуть бути здійснені без проведення екологічної експертизи, яка обов'язково враховує всі чинники сталого розвитку, та обговорення і погодження з громадою;
- критерієм економічної доцільності та екологічної допустимості застосування промислових технологій є мінімізація використаних ресурсів та утворюваних відходів;

- у сфері розбудови економіки діють екологічні важелі: підтримується все, що екологічно доцільне (податкові пільги), а екологічно неприйнятному ставляться перепони (штрафи);

- довгострокові прогнози та планування в економіці відбуваються етапами, відповідно до діючої парадигми розвитку і, навіть при докорінних змінах у ресурсній і сировинній базі, переходи на нові види енергоспоживання принципи сталого розвитку не змінюються;

- випереджувальні темпи економічного зростання, порівняно з темпами споживання первинних енергетичних ресурсів, мають забезпечуватись як за рахунок технічного (технологічного) енергозбереження, так і за рахунок структурного енергозбереження.

Реалізація цих принципових положень дозволить створити економічні передумови гармонійного розвитку людини, досягнення та підтримання високої якості життя та якості довкілля.

При розробці економічних стратегій розвитку головними напрямками функціональних і структурних перетворень у галузях і міжгалузевих комплексах повинні стати наступні:

У сфері промисловості і транспорту:

- формування ефективної в господарському та екологічному відношенні міжгалузевої структури виробництва, що повинна відповідати світовим стандартам і потребам економіки держави та її територій;

- розширення відповідальності за нераціональне використання ресурсів, поступове зменшення сировинних виробництв, нарощування обсягу виробництв із закінченими технологічними циклами, що сприяють глибокій переробці та високій якості кінцевої продукції, використання таких циклів виробництв, які призводять до мінімізації відходів;

- технологічна модернізація виробництв шляхом упровадження новітніх наукових досягнень, енерго- та ресурсоощадних і маловідходних технологій, широке застосування відновлюваних, екологічно чистих джерел енергії, розв'язання проблеми утилізації відходів, що утворюються в процесі господарської та іншої діяльності;

- впровадження нових екологічно безпечних транспортних систем, поетапне припинення використання етилованого бензину та свинцевих домішок;

- мінімізація використання або повне вилучення токсичних матеріалів, зменшення обсягів усіх видів викидів і скидів та зменшення промислових відходів біля джерел їх виникнення шляхом заміни сировини та технологій тощо.

- збереження полезахисних і ґрунтозахисних зелених насаджень.

У сфері житлово-комунального господарства:

- упровадження заходів з утеплення будинків;

- заміна та модернізація котлів малої потужності на сучасні котли з коефіцієнтом корисної дії 95%;

- упровадження систем обліку споживання води, тепла та енергоресурсів;
- упровадження комплексного підходу до забезпечення житла ресурсами шляхом оптимізації центрального та індивідуального постачання;

- забезпечення міських територій очисними спорудами, організованими сміттєзвалищами.

В енергетичній сфері:

- упровадження нових технологій, прогресивних стандартів, сучасних систем контролю, управління та обліку на всіх етапах виробництва, транспортування та споживання енергетичних продуктів, розвиток ринкових механізмів, стимулювання енергозбереження в усіх галузях економіки;
- підвищення технічного рівня та екологічної безпеки теплових електростанцій шляхом застосування новітніх ефективних технологій спалювання палива;
- розвиток екологічно чистої енергетики відновлювальних джерел – будівництво вітрових електростанцій, використання сонячної енергії, геологічна розвідка і технічне освоєння родовищ геотермальних ресурсів, розроблення та впровадження біоенергетичних установок;
- створення потужностей для переробки, довготривалого та безпечного захоронення радіоактивних відходів;
- розроблення та впровадження ефективних механізмів економії енергії, у тому числі шляхом удосконалення цінової політики;
- проведення реконструкції підприємств вугільної промисловості, вжиття заходів щодо створення власного паливно-енергетичного циклу на основі нових ресурсощадних та екологічно безпечних технологій.

3. Соціальна складова

Основними напрямками соціальної складової соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій мають бути: збереження здоров'я людини; сприяння покращенню демографічної ситуації; забезпечення соціальних гарантій людям, які потребують захищеності; досягнення нормативів якості життя, які прийняті у розвинених країнах; досягнення орієнтирів сучасного рівня раціонального споживання для всіх верств населення; гуманізація суспільних відносин за рахунок реформування систем управління, освіти, науки, культури та охорони здоров'я.

Реалізація цих напрямів повинна враховувати, перш за все, забезпечення біотичного аспекту життєдіяльності, що розглядається як рівень необхідності, а також соціальний аспект життєдіяльності, що віддзеркалює рівень достатності соціальної сталості.

Обидва рівні мають бути відображеними в стратегії дій як на найближчу, так і на подальшу перспективу. Крім цього, стратегія дій повинна базуватися на системі

моніторингу сталості розвитку з урахуванням усіх соціальних складових і рівнів при прийнятті управлінських рішень.

Рівень необхідності повинен охоплювати такі соціальні складові:

- захищеність життєдіяльності населення як оцінку її безпеки в соціально-економічному, політико-правовому і техно-природному аспектах;
- забезпеченість соціального розвитку ресурсами (трудовими ресурсами, відтворення населення, його здоров'я і зайнятість як забезпечення потенціалу його розвитку).

Рівень достатності має включати такі складові:

- життєвий рівень населення (матеріальну основу добробуту, продуктивність трудових ресурсів як його джерело);
- забезпеченість інтелектуальними ресурсами як потенціал просування до соціальної сталості в рамках соціо-еколого-економічної стратегії розвитку за рахунок реформування освітньо-наукової сфери та відновлення (відродження) рівня культури, побуту, харчування, охорони здоров'я та гармонізації взаємовідносин з довкіллям.

Пріоритетним напрямком вирішення проблем у соціальній сфері є забезпечення біологічного аспекту життєдіяльності не нижче рівня сучасних нормативів якості життя, прийнятих у розвинених країнах, встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей екологічного, соціального та матеріального добробуту.

Найсуттєвішим чинником для цього є запровадження моніторингу сталості соціального розвитку, в якому варто зробити акцент на таких складових:

- захищеність життєдіяльності населення як оцінка її безпеки. Для вирішення проблем цієї складової першочерговим кроком слід вважати трансформацію системи соціального захисту відповідно до вимог сучасного суспільного устрою та економіки з ринковими відносинами (соціальні виплати, пенсії, зайнятість населення), а також розроблення системи заходів щодо підвищення рівня природної та техногенної безпеки;
- забезпеченість соціального розвитку людськими ресурсами (включаючи здоров'я населення, його відтворення, трудові ресурси).

Забезпечення здоров'я людини та її соціальної захищеності є пріоритетною політикою держави. Перехід на засади сталого розвитку можливий за умов фізичного, психічного та морального здоров'я населення. Складовими формування здоров'я разом із способом життя, спадковістю, доступністю ефективного відпочинку та якісної медичної допомоги є вплив навколишнього природного середовища.

Негативний вплив навколишнього природного середовища на здоров'я пов'язаний із:

- забрудненим атмосферним повітрям;
- недостатнім (за кількістю, якістю, різноманіттям тощо) харчуванням;

- недостатністю забезпечення якісною питною водою;
- безпосередньою дією фізичних (радіаційного, акустичного та ін.) полів тощо;
- естетичним станом природного довкілля.

Тому стратегія захисту здоров'я людей від негативного впливу чинників навколишнього природного середовища повинна відображати:

- регламентацію надходження в навколишнє середовище речовин та енергії, шкідливих для здоров'я людей, забезпечення якості атмосферного повітря населених пунктів, ґрунтів, поверхневих і підземних вод, питної води, продуктів харчування відповідно до гігієнічних нормативів, дотримання норм радіаційної безпеки населення, допустимих рівнів акустичного, електромагнітного та інших видів шкідливого впливу на довкілля;
- забезпечення в міських територіях нормативної чисельності медичного персоналу: від нижчої до верхньої ланки;
- підвищення стійкості людського організму шляхом розвитку профілактичної медицини, активізації санітарної просвіти населення (профілактичні програми щодо попередження й ліквідації шкідливих звичок), забезпечення якісного оздоровлення, відпочинку та збалансованого харчування;
- розширення соціальних та економічних стимулів для формування активного та відповідального ставлення кожної особи до свого здоров'я, чистоти й естетичного стану навколишнього природного середовища.

Основними завданнями підвищення якості життя є:

- підвищення освітнього та культурного рівня населення з питань сталого розвитку та створення умов для покращення морально-психологічного стану суспільства;
- збільшення рівня грошових доходів населення та підтримка малозабезпечених і соціально незахищених верств населення, а також молодих родин для задоволення потреб в оздоровленні;
- захист материнства та дитинства, підвищення ефективності профілактичної медицини, перш за все, дитячої та створення умов якісного відпочинку та оздоровлення населення;
- забезпечення екологічної безпеки та розв'язання питань, пов'язаних із захищеністю життєдіяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, соціо-еколого-економічний розвиток міських територій вимагає скоординованих дій у всіх сферах життя суспільства, адекватної переорієнтації органів місцевого самоврядування на нові соціальні, еколого-економічні стратегії розвитку, регулююча роль яких у зазначених перетвореннях є основною. Саме вони забезпечують

створення умов, які підвищують зацікавленість громадян і соціальних груп, господарських суб'єктів у вирішенні завдань збалансованого розвитку міських територій.

Керований розвиток міських територій не може бути реалізований без розробки соціо-еколого-економічних стратегій, який сьогодні вже розглядається як особливий ресурс місцевого розвитку. В Україні управління лише почало набувати характеру стратегічного. Останнім часом значно підвищується інтерес до наукових досліджень з розробки окремих аспектів методології, моделей, концепцій територіального розвитку, високою є активність у напрямках розробки і практичного запровадження стратегічних підходів до управління розвитком міських територій. Проте існуючий вітчизняний досвід розробки соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій свідчить, що його значний потенціал використовується далеко не повністю, причинами чого є слабкість методологічного забезпечення моделей стратегічного вибору, відсутність відпрацьованої системи технологій, недостатній рівень розвитку стратегічного мислення персоналу, тощо. Системна реалізація стратегій територіального розвитку неможлива без розкриття основних принципів та напрямів стратегічної діяльності.

Отже, розробка соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій є одним з найважливіших завдань які постають перед органами місцевої влади та потребують подальшого вивчення та обґрунтування. Запропоновані автором загальні принципи розробки соціо-еколого-економічних стратегій розвитку та основні науково-організаційні принципи територіального розвитку, цільові орієнтири, пріоритетні напрями розвитку міських територій можуть слугувати підґрунтям для наступних, детальніших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачов С., Мельникова М. Проблеми теорії і практики розвитку міста як соціально-економічної системи // Вісник ТНЕУ. – 2007. - №3. – с. 46-53.
2. Копилова Н. Технологія розробки міських стратегій соціального розвитку// Актуальні проблеми державного управління: зб.наук.пр. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2009. - № 4 – С. 207-210.
3. Лисицкий В. Украина никогда не имела стратегии своего развития // Бизнес. – 2005. – № 46. – С. 18–19.
4. Машкова Г. В. Механізми управління місцевими бюджетами (на прикладі міста без районного розділення) : автореф. дис. канд. наук держ. упр. : спец. 25.00.04 – місцеве самоврядування / Г. В. Машкова. – Донецьк, 2004. – 23с.

5. Мельниченко О. А. Особливості формування та реалізації державної політики підвищення рівня та якості життя населення // Демократичні стандарти професійного навчання та діяльності публічних службовців: теорія, практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22 березня 2007 р.) : у 2 ч. – Львів : Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2007. – Ч. 2. – С. 342–345.

6. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху./За ред. М. Данилишина. – К: «Інститут Реформ», 2003. – 41с.

7. Шаров Ю. Концептуальні питання стратегічного бачення розвитку міста // Управління сучасним містом. – 2001. - № 4-6. – С.88-94.

Циганенко, О.В. Методологічні підходи до розробки соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій [Текст] / О.В. Циганенко // Економіка та держава. — 2012. — № 5. — С. 116-119.